

seboom hoog opgenomen. Men kon nu eenmaal — zo betoogde hij— niet de ogen sluiten voor de wantoestanden die allerwegen in het nog niet onder Nederlands bestuur gebrachte gebied heersten. Bescherming van zwakken en verdrukten was onontkoombaar en daarenboven 'geheel in overeenstemming met de ethische richting in de Koloniale politiek die in den laatsten tijd alom ten onzent zoo luid gepredikt wordt'. Een uitlating als deze — te vinden in verbaal 28-3-1903, H⁵ (Koloniën) — lijkt mij eerder richtinggevend te zijn geweest voor het expansieproces in de Indische archipel rond 1900 dan de door Kuitenbrouwer — in het voetspoor van Van Tijn — (helemaal duidelijk is hij overigens op dit punt niet) veronderstelde invloed van economische drijfveren en motieven.

Anders dan Wesseling in het *Tijdschrift voor geschiedenis* (1986) 214-225, ben ik geneigd Kuitenbrouwers conclusie te onderschrijven dat Nederland paste in het algemene patroon, zij het dat de imperialistische geest slechts gedurende een beperkt aantal jaren (van 1894 tot ±1910) over deze 'Jeanne d'Arc onder de naties', om het in de woorden van Van Vollenhoven te zeggen, is vaardig geweest. Terecht wordt het begin van de Atjeh-oorlog als 'een valse start' aangeduid. 'Someone had blundered'. In dit geval gouverneur-generaal Loudon en dat tot groot verdriet van minister van koloniën Fransen van de Putte. De vrees voor 'een tweede Atjeh' zat er in de volgende decennia diep in. Dat bleek nog in 1890 toen de Tweede Kamer zich unaniem tegen verdere militaire maatregelen op het nietige eiland Flores uitsprak. Nog in 1897 zou de eerste bestuursvestiging op Nieuw-Guinea in de Kamer veel tegenstand oproepen, ondanks het feit dat Duitsland en Groot-Brittannië zich al bijna vijftien jaar eerder in het oostelijk deel van het eiland genesteld hadden. Nederland sloot de rij maar liep daarmee nog niet uit de pas!

Het minst geslaagde deel van het boek is de slotbeschouwing. De auteur heeft hier de neiging nogal eens in herhalingen te vervallen, terwijl sommige van zijn conclusies — bijvoorbeeld dat de vigerende machtsverhoudingen bepalend lijken te zijn geweest voor de positie die Nederland innam — slechts weinig lezers zullen verrassen. Ook de uitgesponnen vergelijking met Engeland, Portugal en België lijkt niet zo zinvol; daarvoor waren de onderlinge verschillen toch te groot. Enkele kaartjes, alsmede een zakenregister, hadden niet mogen ontbreken. Zo liet mijn Indische schoolatlas mij in de steek bij het traceren van het 'verzuimd' Batoe Tinagat op Borneo. Aan mijn waardering voor het door Kuitenbrouwer verrichte onderzoek doen deze opmerkingen echter niet af. Te hebben aangetoond, dat, behoudens een enkele hoofdlijn, er niet zoveel structuur zat in het Nederlandse buitenlandse en koloniale beleid, dat dit beleid in belangrijke, zo niet overwegende, mate door toeval, incident, persoonlijke inzichten en persoonswisselingen op diverse departementen werd bepaald — men 'zwaluwstaartte' vaak maar wat aan om het in hedendaags ambtelijk Haags te zeggen — is niet de geringste verdienste van dit in veel opzichten verhelderend proefschrift.

C. Fasseur

Centraal Bureau voor de Statistiek, *Honderd jaar strafrecht in statistieken 1886-1986* (CBS-publikaties; 's-Gravenhage: Staatsuitgeverij, 1986, 46 blz., f10,-, ISBN 90 3570562 9).

'De in werking treding van het nieuwe Strafwetboek heeft op vele plaatsen in ons vaderland aanleiding gegeven tot gepaste toespraken en beschouwingen'. Aldus de aanhef van een

bericht in het *Weekblad voor het Recht* van maandag 6 september 1886. De herdenking van het honderdjarig bestaan van het *Wetboek van Strafrecht* heeft eveneens tot gepaste viering aanleiding gegeven: onder andere een internationaal symposium, een officieel gedenkboek en artikelen in dagbladen en tijdschriften. Het Centraal Bureau voor de Statistiek heeft deze gelegenheid benut om uit zijn rijke archiefmateriaal een boekje samen te stellen waarin de honderd jaar strafrechtpleging in statistieken is samengevat.

De statistiekverzameling op justitieel gebied is overigens al ouder dan het wetboek: sinds 1836 werd een gevangenisstatistiek bijgehouden en omstreeks 1850 verscheen de *Gereidelijke Statistiek van het Koninkrijk* waarin over de jaren 1847, 1848 en 1849 de stand van zaken met betrekking tot de criminaliteit en de justitiële organen werd weergegeven. In 1897 werd deze laatste gesplitst in een criminele statistiek en een statistiek voor de justitiële organen. De statistiekverzamelingen werden tot 1900 uitgegeven door het departement van justitie. In datzelfde jaar werd dit overgedragen aan het pas opgerichte Centraal Bureau voor de Statistiek, waar de collectie ook wordt bewaard en geraadpleegd kan worden.

Het moet gezegd dat statistieken over het algemeen niet de meest toegankelijke literatuur vormen, maar dat geldt bepaald niet voor de oude justitiële statistieken. De criminele statistiek voor het jaar 1904 bevat een kaart van Nederland waarop de mate van criminaliteit door een kleurverschil wordt aangegeven. De situatie in het begin van deze eeuw blijkt dan bijna het spiegelbeeld te zijn van de huidige: hoge percentages in de Randstad en speciaal in Amsterdam en de laagste cijfers in het Noorden nu en destijds hoge percentages in Drenthe en Groningen en de laagste cijfers in Noord-Holland, speciaal in Amsterdam. Het cijfermateriaal omvat straffen als geseling, te pronk stelling of uitbanning. Ook de doodstraf wordt nog uitgesproken: 22 maal volgens de statistiek uit 1850, maar slechts eenmaal uitgevoerd.

De periode die het onderhavige boekje bestrijkt kent deze straffen niet meer. De 'Staatscommissie voor de zamenstelling van een Wetboek van Strafrecht', ingesteld in 1870, heeft afgezien van lijfstraffen, die nog wel voorkwamen in de voorganger van het huidige wetboek, de *Code Pénal*. Men koos voor drie hoofdstraffen, namelijk twee soorten vrijheidsstraf (gevangenisstraf voor zware vergrijpen en hechtenis voor minder ernstige feiten) en geldboete. Aardig detail is, dat de geldboete met opzet op een laag maximum werd gesteld om zodoende de rechter ertoe te bewegen vooral een vrijheidsstraf op te leggen. Dit detail is met name zo aardig omdat uit de statistieken blijkt dat in de loop van de tijd het accent precies andersom is komen te liggen. In de jaren 1896-1900 werd twee maal meer gevangenisstraf opgelegd dan een geldboete; tussen 1981 en 1985 werd bijna vier maal meer een geldboete opgelegd dan gevangenisstraf.

Zo weerspiegelen de statistieken de veranderde opvattingen over het toekennen van straf, onder invloed van maatschappelijke gebeurtenissen en ontwikkelingen. Delicten als bedelarij en landloperij, die in de periode 1886-1890 nog 2600 maal tot het cachot leidden, komen sinds 1961 niet meer in de statistieken voor. Men kan ten aanzien van deze delicten concluderen dat de economische omstandigheden wellicht zijn verbeterd. Een andere plausible verklaring zou kunnen zijn dat de maatschappij, in casu haar ordehandhavers, dit gedrag niet meer als een strafbaar feit opvatten. Bij genoemde delicten gelden waarschijnlijk beide verklaringen, maar hiermee is tevens een van de beperkingen van statistisch materiaal aangegeven: het antwoord op het waarom van bepaalde pieken of trendbreuken moet elders worden gezocht.

De onbekende samensteller van het boekje komt de lezer echter een eind tegemoet. Aan het begin van elk hoofdstuk is een korte tekst opgenomen waarin de belangrijkste ontwikkelin-

gen van het behandelde onderwerp worden weergegeven en uitschieters in het cijfermateriaal worden verklaard. Zo wordt bijvoorbeeld de groei van het aantal gevallen van rijden onder invloed sinds 1974 voor een groot deel toegeschreven aan de invoering in dat jaar van het blaaspijpje.

Er is gekozen voor de grote lijn waardoor bepaalde trends duidelijk zichtbaar worden. Zo is onder andere het verloop van de geregistreerde criminaliteit opgenomen, het verwerken van strafzaken door de justitiële organen sinds 1886 en het soort straffen dat sinds 1896 is opgelegd. Het nadeel van een grote lijn is echter dat details verloren gaan. Maar als gezegd, het materiaal is voor de geïnteresseerde historicus beschikbaar.

Het boekje is uitgevoerd in een klein, handzaam formaat, waardoor echter ook het letterformaat nogal klein is uitgevallen. Maar dit is slechts een kleine kritische noot bij deze aardige uitgave van het CBS, dat uit zijn archieven ongetwijfeld nog meer interessante uitgaven als deze zal kunnen samenstellen.

Y. Starrenburg

C. H. Wiedijk, *Koos Vorrink. Gezindheid, veralgemening, integratie. Een biografische studie (1891-1940)* (Groningen: Wolters-Noordhoff, [1986], xiv + 545 blz., f57,50, ISBN 90 01 94973 8).

Op bladzijde 404 van zijn zonder twijfel uiterst degelijke en gedocumenteerde boek schrijft Wiedijk naar aanleiding van Vorrinks *Om de vrije mens der nieuwe gemeenschap* (1933): 'Met enige moeite kon de lezer inzicht krijgen in de aard van de gezindheid die Vorrink bedoelde'. Dit centrale thema van het werk, het zogenaamde gezindheidssocialisme, blijkt dus moeilijk te omschrijven te zijn. Elders lezen we dat er 'maximaal acht potentiële tegenstanders van het gezindheidssocialisme' in de programcommissie van de SDAP van 1935 zitting hadden (264). Men vraagt zich af welk criterium Vorrink aanlegde om deze vereiste 'gezindheid' te bepalen, waarvan zulke uiteenlopende figuren als W. A. Bongers, S. de la Bella, J. van Gelderen, S. Mok, H. Verwey-Jonker, W. H. Vliegen (!), S. de Wolff en A. W. Yzerman zich a priori tegenstanders betoonden. Wiedijk merkt in de loop van zijn verhaal op dat het begrip gezindheid 'geen vaste inhoud had' (229) en 'kaleidoscopisch' van aard was (374). Voor de term veralgemening die in het boek mede een grote plaats inneemt, geldt blijkbaar iets dergelijks.

Vierhonderd bladzijden lang lepelt de auteur feiten en gebeurtenissen op uit de massa hem ter beschikking staand bronnenmateriaal (waaronder vele mondelinge getuigenissen, maar ook archivalia). Men raakt gemakkelijk de draad kwijt bij de lectuur van het lijvige boek (dat overigens de oorlogs- en naoorlogsperiode buiten beschouwing laat en in 1940 abrupt eindigt). Uiteraard ligt dit aan de ordening en indeling van de stof, hoe vaak de auteur ook zegt: 'zoals we reeds gezien hebben ...'. Er is om te beginnen Vorrinks opleiding tot en functioneren als onderwijzer. Na de turbulente periode als kwekeling te Haarlem en het ageren voor de Kwekelingen Geheelonthoudersbond volgde een weinig succesvol onderwijzerschap in zijn geboorteplaats Vlaardingingen. Anders dan zo vele rode onderwijzers heeft Vorrink zich in de praktijk geen groot pedagoog met de daarbij passende mentaliteit getoond. Hij vond in dit werk geen bevrediging: 'het onderwijzerschap bleek te klein voor Vorrinks ambitie' (29). Meer in zijn element voelde hij zich als gemobiliseerde vanaf 1916,